

14. Спільна заява учасників Київської зустрічі з питань нормалізації відносин між Республікою Молдова та Придністров'ям [Електронний ресурс] // Верховна Рада України офіційний веб-портал. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_174

15. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова про спільне патрулювання українсько-молдовського державного кордону [Електронний ресурс] / Верховна Рада України офіційний веб-портал. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498_153

16. Цуканова О. Роль Росії в процесі урегулювання молдово-придністровського конфлікту/О.Цуканова // Пробелы в российском законодательстве, - М.: «Юр-ВАК», 2010, -№4, - С. 294-297

17. Цуканова О. Этапы молдово-придністровського конфлікту / О. Цуканова // Пробелы в российском законодательстве, - М.: «Юр-ВАК», 2011. -№2, - С. 246-249

18. Шевчук: Україна сконцентрувала на границі з Придністров'єм войска: [Електронний ресурс] // Ріановості. - 24.07.2015. - Режим доступу: <http://ria.ru/world/20150724/1145840553.html>

Аннотація

Гладченко І. А. Сотрудничество Украины и Молдовы по решению придністровського конфлікту (1992-2015 гг.).

Придністров'є уже 25 лет является одной из конфликтных зон на территории СНГ. Вследствии протяженности восточной границы непризнанной ПМР фактически по украинско-молдавской границе, тема урегулювання придністровського конфлікту была и остается актуальной как для Молдовы, так и для Украины.

В статье рассмотрены основные направления украинского-молдавского сотрудничества по решению придністровського конфлікту, указано на необходимость его решения и заинтересованность в этом Украины на фоне евроинтеграции. Определена суть основных двусторонних и международных договоров по урегулюванію конфлікту.

Ключевые слова: локальный конфликт, СНГ, Придністров'є, сепаратизм, ПМР, «5 + 2», украинско-молдавская граница, ГУАМ, евроинтеграция.

Summary

Gladchenko I. A. Cooperation between Moldova and Ukraine for resolving the Transnistrian conflict (1992-2015).

Transnistria is one of the conflict zones in the Postsoviet region for 25 years. Because of the eastern border length, which is unrecognized by Transnistrian state, especially on Ukrainian-Moldovan border, the theme of the Transnistrian conflict settlement was and still is important for Moldova, and Ukraine.

The article describes the basic directions of Ukrainian-Moldovan cooperation in solving the Transnistrian conflict, including the need to resolve it and the interest in the European integration of Ukraine. The article should explain the essence of the main bilateral and international agreements to resolve the conflict.

Keywords: local conflict, CIS, Transnistria, separatism, PMR, "5 + 2" format, Ukrainian-Moldovan border, GUAM, European integration.

УДК 930.2: [001.891 : 003.345] "20"

А. О. Курзенкова

ПОНЯТТЯ «РУНІЧНИЙ КАМІНЬ» У СУЧАСНИХ РУНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Реферат. Одним з актуальних напрямків сучасних наукових розвідок північноєвропейських рунологів, істориків і лінгвістів є інтерпретація понятійно-категоріального апарату рунологічного дослідження. Широкий унікальний інформативний потенціал скандинавських рунічних написів на каменях к. X-XI ст. актуалізував дослідницький інтерес до дефініції самого терміну «рунічний камінь», який отримав неоднозначну оцінку у

працях вчених різних галузей гуманітарного знання: від розуміння його як індивідуального вияву цілей замовника до своєрідного «засобу ЗМІ», що фіксує історичну пам'ять.

У статті основна увага зосереджується на розгляді та аналізі контекстів рунічного каменя у працях західно-, північно- і східноєвропейських дослідників. Визначено, що історики та археологи розуміють рунічні пам'ятники як яскравий «асоціативний інструмент» фіксації колективної пам'яті суспільства, а лінгвісти і рунологи підкреслюють їхню «усну монументальність».

В результаті дослідження запропоновано визначення рунічного каменя як меморіального об'єкту з нанесеними на його поверхню написами та орнаментальними складовими, що матеріалізували комунікативні дії і закріплювали взаємні зобов'язання замовників на індивідуальному і соціальному рівні розвитку.

Ключові слова: рунічний камінь, меморіальна грамотність, історична пам'ять, рунолог, наукові розвідки.

В умовах активної модернізації історії зарубіжні дослідники все більше актуалізують питання, пов'язані з визначенням місця рунології в науковому знанні та її зв'язку з низкою суміжних галузей гуманітарного знання – археологією, палеографією, історією, етнографією, історичною географією. Це все більше привертає увагу істориків, археологів, лінгвістів до її об'єкту і предмету дослідження: семантичного, функціонального, фізичного, просторового контекстів рунічних каменів к. Х-ХІ ст., інформативного потенціалу написів.

Одним із актуальних аспектів вивчення рунологічної проблеми є визначення поняття «рунічний камінь».

Симбіоз писемності та усного дискурсу ілюструють різнобарвне розуміння особливостей рунічних каменів, тому має місце проблема різного трактування сучасними дослідниками їхнього основного семантичного наповнення. Інтерпретація понятійно-категоріального апарату «рунічний камінь» вченими однієї спеціалізації часто критикується дослідниками іншої наукової галузі. Наприклад, професор історії Б. Сойер розуміє рунічні камені як знак вищого соціального та економічного статусу, натомість, вчений-лінгвіст Дж. Джеш скептично налаштована до відповідного тлумачення і вважає за краще визначити пам'ятники як камені пам'яті, акцентуючи увагу на їхній меморіальній функції [6; 3, р. 95-104]. Тому все більше актуалізуються сучасні інтерпретації «рунічного каменя» вченими для того, щоб запропонувати загальне визначення, яке б враховувало головні особливості оригінального джерела цікавої в історичному вимірі інформації.

Дана проблема має свою історію вивчення. Дослідження окремих її аспектів здійснювалося в основному у зарубіжному науковому просторі. Поміж східноєвропейських авторів незамінною для відновлення історичного фону, на тлі якого постає розуміння рунічних каменів як протокниги, є фундаментальна стаття доктора філософії Вроцлавського університету П. Хрущевські, в якій автор звертається до оцінки пам'ятників як культурно-залежних примірників скандинавських протокниг, позначаючи те, що вони виконували точно такі ж функції, як сучасні книги [1].

Вельми актуальним є напрямок наукових розвідок північноєвропейських дослідників. Рунолог центру середньовічних досліджень норвезького університету Бергена К. Цільмер розуміє рунічні камені в контексті понять «усна монументальність» і «меморіальна грамотність». Автор розглянула рунічну епіграфіку та грамотність каменів з погляду практичних навичок, що альтернативно підкреслювали їхню всеосяжну природу як частину меморіальної [11]. Професор історії Норвезького університету природничих і технічних наук Б. Сойер звертається до характеристики рунічних каменів у контексті розгляду мотивів успадкування соціальних та політичних прав.

Особливий інтерес становить академічна праця визначного професора відділу скандинавських мов Упсальського університету Х. Уільямса, в якій актуалізуються питання, пов'язані з формулюванням цінності рунічних каменів через вивчення практичної грамотності і регіональних особливостей іменослова написів [10]. Проблема визначення поняття «рунічного каменя» також мала місце в науковій розвідці О. Моїсгарда, який висунув положення про розуміння каменів як стратегії комунікації [5]. Що стосується північноєвропейської історіографії, то важливою роботою щодо проблеми є дослідження англійської дослідниці

І. Денісон. Автор запропонувала розглядати рунічні камені як «агентів» загальної суспільної пам'яті [2].

Аналіз сучасної історіографії проблеми засвідчує, що назріла необхідність у виробленні єдиної концепції між національними історіографічними школами стосовно дефініції понятійно-категоріального апарату рунології – «рунічний камінь».

Мета даної розвідки полягає в тому, щоб розглянути та проаналізувати дослідницький інтерес до дефініції поняття «рунічний камінь» в сучасних наукових розвідках і запропонувати загальне визначення, яке б враховувало головні особливості джерела.

Рунічні камені з вирізними текстами, зображеннями та прикрасами викликають спогади і потребують уваги, вони хвилюють спостерігача та є невід'ємною частиною суспільства. Каміні нагадуючи людям про минуле, приносять щось нове. Саме їхня монументальність (форма, висота), декоративні та структурні елементи (рунічна група, орнаментальні мотиви), місця розміщення привернули увагу, передусім, істориків і археологів. Так, англійський археолог університету Честера І. Денісон визначає камені як свідчення пам'яті. Місця зведення пам'ятників і сім'ї були тісно пов'язані разом в ландшафті через рунічні камені. Це привело до загальних переживань життя і смерті, тобто фіксації історичної пам'яті [2, р. 80].

І. Денісон запропонувала розглядати рунічні камені як об'єкти, що виконували мнемонічну функцію, тобто були «агентами» загальної суспільної пам'яті, де в першу чергу ландшафт локалізації пам'ятників і візуальні складові розглядаються як найшвидша асоціативна підказка цілей нанесеного рунічного повідомлення [2, р. 64].

Рунічні написи, як і будь-яка інша писемність, вимагають уважного візуального споглядання. В такому розумінні І Денісон тривале фізичне перебування біля пам'ятника розглядає як втілення зв'язку з ним [2, р. 71]. Саме у мнемонічних багатовимірних пунктах (приміром, кладовище) було зведено більшість рунічних каменів, які втілювали комунікативні дії і закріплювали взаємні зобов'язання замовників на окремому та соціальному рівні розвитку, що включив минуле, сьогодення та майбутнє [2, р. 70].

Американський професор антропології Бінгемтонського університету Р.В. Дайк розуміє рунічні камені як індивідуальні вирази в тому сенсі, що вони були втіленням справ померлої особи і її родичів. Р.В. Дайк вважає, що окремі спогади не існували б, якби не суспільна пам'ять, яка дала основу і контекст для них. Суспільну пам'ять дослідниця відносить до «відбірного збереження, будівництва та знищення ідей» про спосіб, завдяки якому речі минулого слугують нинішньому інтересу [9, р. 237]. Місця зведення каменів і їхня монументальність переплетені, щоб створити те, що Р. Дайк назвала «сприйняттям місця». Останнє відновлює історію суспільного зобов'язання з ландшафтом і таким чином нерозривно пов'язане зі спогадами і часом зведення пам'ятника в колі асоціацій [8, р. 20-21].

Вчений Гентського університету М. Стерн підкреслює, що просторовий контекст рунічного каменя залежить від ландшафту. Рунічні пам'ятники зберігають комунікативний акт минулого, але в той же час вони безперервно підлягали суспільним змінам і змінному оточенню [4, р. 54].

Норвезький вчений М. Шулте запропонував розуміти рунічні камені як соціолінгвістичне свідченням з людським і емоційним факторами, тобто монументи-агенти, що «хотіли» або «вимагали» людської участі, щоб мати бажаний меморіальний вплив, скажімо, змінити ставлення тих, хто зустрічався з ними [7, р. 87].

Отже, історики та археологи розуміють камені як яскравий «асоціативний інструмент» фіксації колективної пам'яті суспільства. Пояснюючи це тим, що люди створювали, змінювали і рухали монументально-меморіальну традицію через простір і час, а це, в свою чергу, створило посередництво між просторовим досвідом (ландшафтом) і її сприйняттям (розвиток рунічної писемності), що утвердило, закріпило і зміцнило суспільні відносини та ідеї репрезентовані написами на скандинавських рунічних каменях.

Лінгвісти, рунологи, в свою чергу, розглядають рунічні камені в контексті понять «усна монументальність» і «меморіальна грамотність». Поняття «усної монументальності» визначає пам'ятники як об'єкти, що несуть візуальні зображувальні складові, тоді як «меморіальна грамотність» стосується практики ознаменування через епіграфічні тексти. К. Цільмер розглядає рунічні камені з погляду конкретних візуальних стратегій рунічної грамотності. Написи за переконанням дослідниці дозволяють простежити практику застосування повторюваних графічних позначень – конкретних «рунічних слів» або «висловів», які візуально

і топографічно різняться. Це можуть бути «місцеві слова», які були популярні в суспільстві і не вимагали кодування, або ж декодування їхніх складових елементів: рунічних знаків і комбінацій слів. «Місцеві слова» були більш легкими для запам'ятовування і розпізнання [12, р. 69]. Подібні стратегії комунікації активували різні рівні сприйняття глядачами повідомлень [11, р. 1075].

Х. Уільямс, професор відділу скандинавських мов Упсальського університету, підкреслює «меморіальну грамотність» рунічних каменів. За переконанням рунолога, значення рунічних написів на каменях в словах, тому вкрай важливо, щоб ці слова були вірно інтерпретовані [10, р. 33-34]. Тексти рунічних каменів за рідкісним винятком добре адаптувалися до цілей, яким вони були покликані слугувати. Тому рунологи в сучасних наукових розвідках привертають пильну увагу на контекст і комунікативну ситуацію каменів Епохи Вікінгів.

Відповідно до поглядів польського дослідника П. Хрущевські, рунічні камені з написами, як і книги, відповідали соціальним очікуванням свого часу та виконували низку утилітарних функцій: впливали на збереження культурного надбання спільноти; вказували на класову приналежність замовника або ознаменованого, відповідний географічний ареал, організатора чи свиту воєнної кампанії тощо; підтримували зв'язок між поколіннями; функціонували як необхідний інструмент соціальної комунікації та несли попереджувальну інформативну мету: вказували, з ким було доволі небезпечно контактувати або ж, навпаки, зазначали, з якими землями слід підтримувати зв'язки, наприклад, торговельного характеру [1, р. 28-29].

Отже, рунологи-лінгвісти розуміють рунічні камені, як своєрідний «засіб ЗМІ», що об'єднують різні способи вираження рунічної інформації, внаслідок чого значення кожного каменя і напису розширено та індивідуалізовано.

Розглянувши сучасні інтерпретації об'єкту рунології зарубіжними дослідниками з різних галузей наукового знання, повне визначення рунічного каменя можна сформулювати наступним чином: це меморіальний об'єкт, особливим чином висічений і споруджений у мнемонічних багатовимірних пунктах, який включав рунічні написи та орнаментальні складові, нанесені на його поверхню, що матеріалізували комунікативні дії і закріплювали взаємні зобов'язання замовників на індивідуальному і соціальному рівні розвитку, таким чином фіксуючи історичну пам'ять.

Питання, розглянуті у запропонованому дослідженні, повністю не вичерпують всієї складності та різноманітності проблеми. Існує низка перспективних напрямків для наукових розвідок у межах запропонованої проблематики, зокрема, актуалізуються сучасні концепції національних історіографічних шкіл, стосовно становлення та розвитку рунології як самостійної дисципліни чи напряму наукових студій, характеристики понятійно-категоріального апарату рунологічного дослідження тощо. Все це надає дослідженню відкритий характер, актуалізуючи створення академічної рунологічної школи, в основу якої ляжуть джерелознавчі традиції вітчизняної науки.

Список використаної літератури

1. Chruszczewski P. P. Runic inscriptions as instances of proto-books / P. P. Chruszczewski // *Studia linguistica Universitatis Jagellonicae Cracoviensis*. – Vol. 126. – Krakow, 2009. – P. 25-31.
2. Danielsson Ing-Marie Back Walking down memory lane: rune-stones as mnemonic agents in the landscapes of late Viking-age Scandinavia / Ing-Marie Back Danielsson // *Early Medieval stone monuments: materiality, biography, landscape*. – Edited by Howard Williams, Joanne Kirton and Meggen Gondek. – UK: The Boydell Press, 2015. – P. 62-86.
3. Jesch J. Memorials in speech and writing / J. Jesch // *Hikuin*. – Vol. 32. – 2005. – P. 95-104.
4. Marjolein Stern Changing monuments: the adapting and adopting of runestones and the effects on their perception and decipherment / Marjolein Stern // *Reading Runes: The 8th international symposium on runes and runic inscriptions, nyköping*. – Sweden, September 1-6, 2014. – P. 54-56.
5. Moesgaard O. N. Runestones as Communication – the Danish material / Oeby Nielsen Gunhild Moesgaard // *Offa Berichte und Mitteilungen zur Urgeschichte, Fruhgeschichte und Mittelalterarchaologie*. – Band 58. – 2001. – P. 165-172.
6. Sawyer B. The Viking-age rune-stones custom and commemoration in Early Medieval Scandinavia / Birgit Sawyer. – Oxford: University press, 2000. – 269 p.

7. Schutle Michael Runology and historical sociolinguistics: on runic writing and its social history in the first millennium / Michael Schutle // *Journal of Historical Sociolinguistics*. – vol.1. – 2015. – P. 87-110.
8. Van Dyke R. M. Imagined pasts imagined. Memory and ideology in archaeology / Van Dyke R. M. // R. Bernbeck and R. H. McGuire (eds), *Ideologies in Archaeology*. – Tuscon: University of Arizona Press, 2011. – P. 233-253.
9. Van Dyke R. M. Susan E. Alcock *Archaeologies of Memory* / Van Dyke R. M. Susan E. Alcock. – UK.: Blackwell Publishers Ltd a Blackwell Publishing company, 2003. – 230 p.
10. Williams H. Read What's There: Interpreting Runestone Inscriptions / H. Williams // *Futhark: International Journal of Runic Studies*. – Vol.1. – 2010. – P. 27-40.
11. Zilmer K. On the symbiosis of orality and literacy in some Christian runestone inscriptions / K. Zilmer // *The 14th International Saga Conference Uppsala, 9th-15th August 2009*. – Volume 2. – 2009. – Gavle: Gavle University Press. – P. 1074-1081.
12. Zilmer K. Sight words in medieval runic inscriptions – a strategy of runic literacy/ Kristel Zilmer // *Reading Runes: The 8th international symposium on runes and runic inscriptions, nyköping*. – Sweden, September 1-6, 2014. – P. 69-70.

Аннотация

Курзенкова А. А. Понятие «рунический камень» в современных рунологических исследованиях.

В статье рассмотрен исследовательский интерес к дефиниции понятийно-категориального аппарата рунологического исследования – «рунический камень», который получил неоднозначную оценку в трудах ученых различных отраслей гуманитарного знания: от понимания его как индивидуального проявления целей заказчика к своеобразному «средству СМИ», фиксирующему историческую память.

Основное внимание сосредотачивается на рассмотрении и анализе контекстов рунического камня в трудах западно-, северо- и восточноевропейских исследователей. Определено, что историки и археологи понимают рунологические памятники, как яркий «ассоциативный инструмент» фиксации коллективной памяти общества, а лингвисты и рунологи подчеркивают их «устную монументальность».

В результате исследования предложено определение рунического камня как мемориального объекта с нанесенными на его поверхность надписями и орнаментальными составляющими, что материализовали коммуникативные действия и закрепляли взаимные обязательства заказчиков на индивидуальном и социальном уровне развития.

Ключевые слова: рунический камень, мемориальная грамотность, историческая память, рунолог, научные исследования.

Summary

Kurzenkova A. A. The concept of «runestone» in present runology studies.

In the article research interest is considered in definition of concept-category terminology of runology research. The concept of «runestone» is received varying interpretations in works of scholars of several branches of human knowledge.

Researchers understand it from an individual visual display of the aims of the commissioner to the unique «means of mass media» which is fixed historical memory. The main attention concentrates on consideration and the analysis of contexts of «runestone» in works of European researchers.

It is defined that historians and archeologists understand runology monuments as the bright «associative tool» of fixing of social memory and runologist emphasize an authentic «oral tradition» of stones. The definition of the «runestone» is given as the result of research.

Keywords: runestone, memorial literacy, historical memory, runologist, scientific researches.

МАТЕРІАЛИ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ РОДИНИ ШЕВАЛЬОВИХ (КІНЕЦЬ ХІХ – КІНЕЦЬ ХХ СТ.)

Реферат. Дослідження мікро-історії, повсякденності, історії роду дає можливість звернутися до такої групи джерел як матеріали особового походження, що здатні передати живу тканину повсякденності, дух, атмосферу епохи. Вони можуть бути використані досить ефективно, відобразивши, якою мірою те, що описується в них, є типовим для даного суспільства і часу, або, навпаки, є рідкісним або навіть винятковим, унікальним. Ці джерела служать способом соціальної ідентифікації людей і позначення реальних проблем, які стояли перед ними.

Оскільки в центрі нарративних матеріалів завжди перебували люди, то через їхнє сприйняття дійсності з'являється можливість всебічно дослідити повсякденність, уявити емоційну атмосферу, дух епохи, свідками та сучасниками якої вони були.

Комплексне використання матеріалів особового походження дало можливість представити історію одеської родини Шевальових, з якої посталала ціла плеяда неординарних особистостей, чия творча спадщина й понині не втратила своєї значущості.

В даній розвідці було систематизовано нарративні джерела, присвячені життю членів родини Шевальових. Виявлені дослідником матеріали систематизовано за наступними видами: спогади, матеріали листування, інтерв'ю, некрологи. Встановлено особливості кожного з даного виду джерел, визначено рівень об'єктивності. Всі документи вирізняються особливостями подачі інформації, що дозволяє зануритися в різні історичні епохи, краще зрозуміти авторів, прослідити їхній життєвий шлях.

Ключові слова: нарративи, сім'я, спогади, листування, інтерв'ю, некрологи, Шевальови, Одеса.

Серед багатьох напрямків сучасної історичної науки актуальною цариною досліджень залишається вивчення локальної історії, мікро-історії, повсякденного буття різних соціальних та етнічних груп. Ці галузі містять у собі багато цікавих фактів, які дозволяють значно розширити наше уявлення про історичний розвиток суспільства, привертаючи увагу до дрібних, але від того не менш цінних деталей.

Втім відтворення повної, об'єктивної картини минулого з різнобарвними відтінками життя його героїв було би неможливим без залучення матеріалів особового походження, які надають можливість для акцентування особистості, висвітлення родинних традицій і людських якостей. Дослідниця М. Казьмірчук називає джерела особового походження унікальними історичними джерелами, в яких поєднується «...відбиток епохи та індивідуальності, що не знайшли відображення в офіційних документах конкретної історичної доби» [4, с. 6].

Наративні джерела містять важливий матеріал для генеалогічних студій. Вони дозволяють простежити історію окремого роду, з'ясувати ступінь адаптації поколінь до зміни суспільного буття, можливість суспільної самореалізації, кар'єри тощо. З огляду на це представляють інтерес матеріали особового походження, присвячені історії родини Шевальових.

Шевальови - одеська сім'я, члени якої були талановитими вченими і неординарними особистостями. Із сім'ї вийшли троє кандидатів та чотири доктори наук. Яскраві представники вітчизняної інтелігенції, вони вціліли під час громадянської війни та сталінських репресій, пережили нацистську окупацію, досягли значущих висот у професійній діяльності в післявоєнний час. Деякі представники сім'ї були видатними лікарями, що зробили вагомий внесок у розвиток медичної науки. Незабутньою сторінкою їхньої спільної біографії стала організація роботи психіатричної лікарні в Одесі в роки Другої світової війни. Тут Шевальови разом із колегами-медиками рятували життя хворим пацієнтам і надавали прихисток євреям.

Шевальови залишили багатий родинний архів, але тривалий час він залишався поза увагою дослідників. Щоправда час від часу з'являлися поодинокі статті, присвячені сім'ї (в основному вони висвітлювали факти рятування євреїв в Одеській психіатричній лікарні). Зокрема минулим родини цікавилися Л. Дусман [2], Т. Орбатова [15] та ін. Першу спробу